

Els menors a internet. Usos i seguretat des d'una perspectiva europea¹

MAIALEN GARMENDIA

Professora titular del departament de Sociologia
de la Universitat del País Vasco

maialen.garmendia@ehu.es

CARMELO GARITAONANDIA

Catedràtic del departament de Periodisme de la Universitat
del País Vasco

Carmelo.garitaonandia@ehu.es

GEMMA MARTÍNEZ

Investigadora de la Universitat del País Vasco i Research Assis-
tant en la Facultat de Ciències Socials de la Kingston University

gemma.martinez@ehu.es

MIGUEL ÀNGEL CASADO

Professor del departament de comunicació audiovisual
i publicitat de la Universitat del País Vasco

miguelangel.casado@ehu.es

Resum

Aquest article analitza la relació dels i de les menors amb internet des d'una dimensió europea, a partir de l'enquesta realitzada per la xarxa d'investigació finançada per la Comissió Europea EU Kids Online. L'enquesta es va fer a més de 25.000 nens i nenes d'entre 9 i 16 anys, i al pare o mare amb més coneixement de l'ús que el o la menor feia d'internet. Els resultats que es presenten tenen en compte tant el nivell d'ús d'internet com les activitats que realitzen a la xarxa i els riscos principals que s'hi poden trobar.

Paraules clau

Internet; menors; noves tecnologies; ciberbullying; mediació parental; xarxes socials.

Abstract

This article analyzes, from a European dimension, the relation of children and internet, from the survey conducted by EU Kids Online, the research network funded by the European Commission. The survey asked more than 25,000 children between 9 and 16-years old, and the parent with more knowledge of their child's Internet use. The findings presented take into account both their Internet use level as their online activities and the main risks that can be found in the net.

Keywords

Internet, children, new technologies; online bullying, parental mediation, social networks.

Introducció

La relació entre els menors i els mitjans de comunicació ha estat un motiu constant de preocupació social. Fruit d'aquesta inquietud són les tradicions de recerca sobre els efectes de la televisió; més endavant va sorgir l'interès pels videojocs i en l'actualitat internet ocupa un lloc rellevant a l'agenda investigadora. De fet, la rapidesa amb què els nens europeus accedeixen a les noves tecnologies digitals no té precedents en la història de la innovació tecnològica (Rice 2006), de manera que la preocupació social és molt més gran.

El 1999 la Comissió Europea va posar en marxa el programa Safer Internet amb el propòsit de crear un entorn tan segur com sigui possible a internet per a la navegació dels menors. Dins d'aquest programa es desenvolupa la tasca de la xarxa de recerca EU Kids Online. Des del 2006, aquesta xarxa, integrada per més de 100 investigadors de 25 països europeus, estudia la relació dels menors i dels progenitors amb internet. A la primera fase del projecte (2006-2009), EU Kids Online va identificar i va analitzar totes les investigacions disponibles a Europa sobre

menors i noves tecnologies per obtenir un retrat tan fidel com sigui possible del coneixement existent fins ara sobre aquest tema (Livingstone *et al.* 2009). Basant-se en aquesta recerca de la primera fase, a la segona edició del projecte, EU Kids Online (2009-2011) ha dut a terme una enquesta entre més de 25.000 menors d'entre 9 i 16 anys i els seus progenitors per saber quines activitats desenvolupen a internet, amb quins riscos s'han trobat i, en el cas dels progenitors, què fan per intentar minimitzar els riscos amb què els seus fills i filles es poden trobar a internet.

A la primera part del projecte, EU Kids Online va dibuixar un mapa sobre la relació que el menor pot tenir amb internet considerant tant els riscos com les oportunitats que d'aquesta relació es poden derivar i les tres formes de comunicació que permet la xarxa (taula 1). Es distingeix entre el menor com a receptor de continguts distribuïts de manera massiva per internet (contingut), el menor com a participant en una situació interactiva dirigida generalment per un adult (contacte) i el menor com a actor en una interacció en la qual pot ser l'iniciador o el perpetrador (conducta).

Taula 1. Classificació de les oportunitats i dels riscos a la xarxa per als nens

		Contingut: nen com a receptor	Contacte: nen com a participant	Conducta: nen com a actor
Oportunitats	Aprenentatge, capacitat i coneixement digital	Recursos educatius	Contacte amb altres nens que comparteixen els mateixos interessos	Aprenentatge per iniciativa pròpia o en col·laboració
	Participació i compromís social	Informació global	Intercanvi amb altres grups d'interès	Formes concretes de participació social
	Creativitat i expressió	Diversitat de recursos	Haver estat convidat/ inspirat per crear o participar	Creador de contingut
	Identitat i connexió social	Recomanacions (persona, salut, sexualitat, etc.)	Participar en xarxes socials, compartir experiències amb altres	Expressió de la pròpia identitat
Riscos	Comercial	Publicitat, <i>spam</i> , patrocinis	Ser observats / o informació personal és recollida	Apostes, descàrregues il·legals, <i>hackeig</i>
	Agressiu	Contingut violent / sanguinolent / agressiu	Ser víctima assetjada o perseguida	Victimitzar o assetjar un altre
	Sexual	Contingut pornogràfic/ sexual perjudicial	Conèixer estranys, patir ciberassetjament (<i>grooming</i>)	Crear/pujar a la xarxa material pornogràfic
	Valors	Racisme, informació i suggeriments equívocs (ex. drogues)	Infringir dany a si mateix, ser víctima de suggeriments indesitjables	Donar consells, ex. suïcidi / pro anorèxia

Font: Livingstone i Haddon (2009).

En funció d'aquestes tres maneres de comunicar-se, els menors poden trobar quatre àrees principals de risc que poden afectar el seu propi desenvolupament i el seu benestar (comercial, agressiu, sexual i de valors) i quatre categories principals d'oportunitats en línia: aprenentatge, capacitat i coneixement digital; participació i compromís social; creativitat i expressió, i identitat i connexió social.

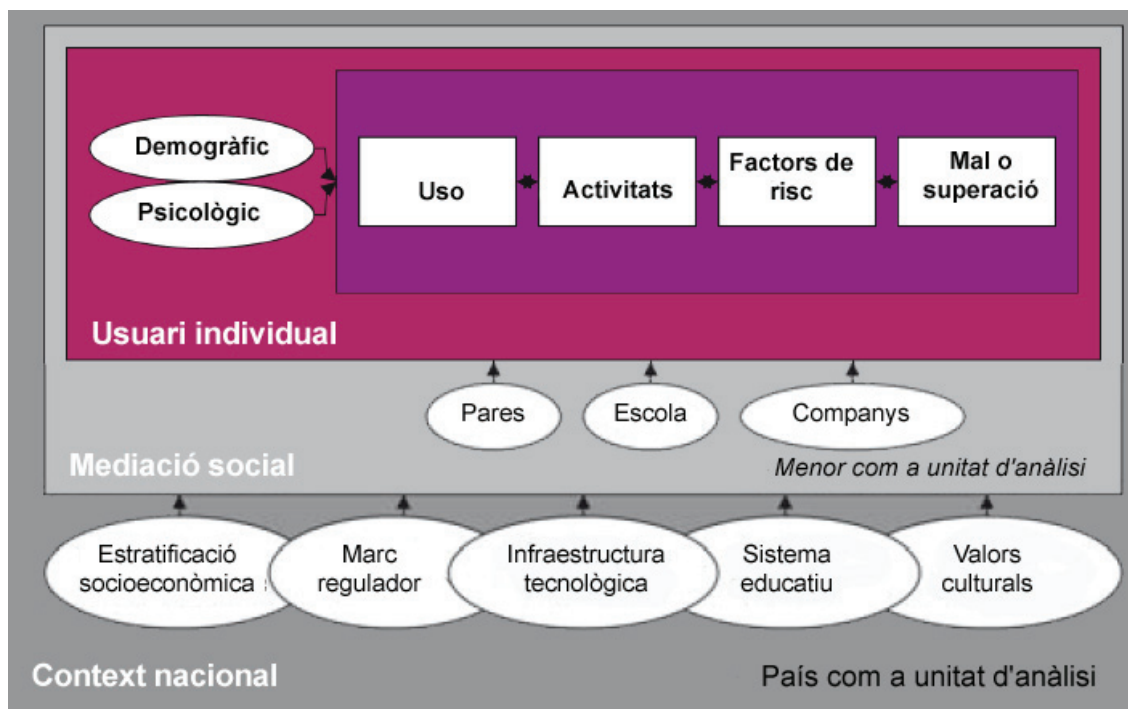
Aquesta aproximació es refereix al resultat de la relació entre el menor i les noves tecnologies, però aquesta relació està condicionada per nombrosos factors que influeixen en la manera en què el menor utilitza internet (gràfica 1). Així, en un primer nivell, cal considerar el mateix menor –l'aspecte psicològic i el demogràfic tenen una gran rellevància tant en qüestions d'accés com en la manera en què el menor reaccioni en trobar-se davant de certs riscos o oportunitats. En un segon nivell, cal tenir en compte els elements de mediació social, ja que l'ús que el menor fa d'internet també està condicionat per la influència de progenitors, mestres i companys o amics. La tasca de mediació dels progenitors, l'aprenentatge que puguin realitzar a l'escola o les activitats que realitzen amb els seus amics a internet són, sens dubte, factors que determinen el coneixement que el menor pot tenir sobre la xarxa i, per tant, el poden ajudar molt a fer-ne un ús més segur. Finalment, i particularment en el cas d'estudis comparatius internacionals, cal tenir en compte els diferents contextos nacionals. Aspectes com el marc regulador d'un país, els seus valors culturals predominants, el seu

sistema educatiu, la seva infraestructura tecnològica o l'estratificació socioeconòmica també determinen la relació que els menors puguin establir amb les noves tecnologies. Països com Dinamarca o Suècia, que per la seva alta penetració d'internet es podrien trobar entre els països amb més incidència de riscos, es troben entre els països de risc mitjà, a causa, entre altres aspectes, de polítiques de conscienciació i de regulació més desenvolupades (Livingstone et al. 2009).

Només mitjançant l'estudi de tots aquests factors es pot obtenir el coneixement necessari per desenvolupar polítiques que contribueixin a minimitzar els riscos i a maximitzar les oportunitats de nens i nenes a internet.

Aquest capítol presenta alguns dels resultats que s'extreuen del treball de camp realitzat en aquest estudi entre la primavera i l'estiu de 2010. L'enquesta es va realitzar entre més de 25.000 menors de 25 països europeus i un dels seus progenitors.² Cal assenyalar que els menors enquestats eren, en tots els casos, usuaris d'internet, és a dir, les dades no es refereixen a la totalitat de la població d'aquesta edat, sinó a aquells que l'utilitzen. En molts països europeus, gairebé tots els menors fan servir la xarxa des d'una edat molt primerenca, però en molts casos el nivell de penetració no és tan alt, de manera que no es poden extrapolar aquestes xifres a les de tots els menors en aquesta franja d'edat, menys encara en el cas dels menors més petits, en què la penetració és més baixa. Les dades que es presenten es refereixen a dos aspectes fonamentals: l'ús que

Gràfica 1. Context de l'ús d'internet per part dels menors

Font: Elaboració pròpia.

els menors afirmen fer d'internet i els riscos que afirmen haver-hi trobat. Durant la primera fase de la recerca, a partir de les dades dels països a l'estudi, es va detectar que l'edat a la qual es connectaven els nens i nenes era cada vegada més primerenca. No obstant això, amb prou feines hi havia investigacions o treballs relacionats amb l'ús que els menors de 9 o 10 anys fan d'internet. La majoria de la literatura se centrava (i se centra) en els usos dels adolescents, de manera que a l'enquesta realitzada per EU Kids Online s'hi va incloure també aquests menors, amb algunes excepcions segons els temes que veurem tot seguit.

Com fa servir internet el menor

El context nacional és un dels factors que més influeix en la manera en què els menors usen internet. La infraestructura tecnològica del país, l'ús de les noves tecnologies en el sistema educatiu o fins i tot els hàbits culturals són factors que influeixen en el nivell d'ús de la xarxa. El lloc on fan servir internet és un aspecte essencial per determinar la manera en què es poden desenvolupar accions per prevenir els riscos que el menor pot trobar a la xarxa. En el cas dels menors espanyols, la llar és la localització més utilitzada per accedir-hi, el 85% dels menors van afirmar fer-ho a la llar i el 70% va afirmar accedir-hi des de l'escola. En el cas de l'accés des de la llar, l'enquesta de EU Kids Online ha distingit entre l'ús d'internet en una habitació privada i en una altra d'ús públic. Així, el 63% accedeix des del saló o una altra habitació compartida de la llar, i el 42%, a la

seua pròpia habitació dins de la llar. Aquest aspecte és important, ja que l'ús en un entorn privat pot dificultar la mediació dels progenitors sobre l'ús d'internet. L'ús a la pròpia habitació creix amb l'edat: entre els 9 i 10 anys un 30% fa servir internet a la seva habitació, mentre que entre els 15 i 16 aquest ús arriba al 54%.

A Espanya, de mitjana, l'ús en una habitació privada (42%) es troba molt per sota d'altres països europeus (74% a Dinamarca, 68% a Suècia o 66% a Noruega). L'ús d'internet en una habitació privada no ha de significar que no hi hagi cap mediació en aquest ús, però sí que existeix més dificultat perquè es dugui a terme. La recerca de la privadesa s'associa a l'adolescència, però en el cas de menors d'entre 9 i 10 anys crida l'atenció que gairebé un terç faci servir internet a la seva pròpia habitació.

Si bé l'accés a través de dispositius mòbils creix contínuament, gairebé tot l'ús es dona a través dels ordinadors de la llar o de l'escola, per la qual cosa sembla apropiat mantenir-los dins d'un lloc comú, especialment en el cas dels més petits.

Cal tenir en compte, a més, que internet s'ha convertit en un fenomen quotidià per als menors. A Espanya, el 56% dels menors enquestats va afirmar que l'utilitzava tots o gairebé tots els dies, una xifra que és lluny de la que es dona a altres països europeus (Suècia, 84%), però que augmenta considerablement en funció de la franja d'edat. Entre els 15 i 16 anys, el 82% fa servir internet tots o gairebé tots els dies, mentre que entre els 9 i 10 anys ja hi ha un terç de nens i nenes que l'utilitzen amb aquesta freqüència. Pel que fa al temps d'ús, un menor a Espanya dedica una mitjana de 71 minuts diaris a internet davant els 88 minuts de mitjana europea. Com en el cas de la freqüència,

el temps d'ús de la xarxa depèn molt de l'edat, passant dels 45 minuts (9-10 anys) als 97 (15-16 anys).

En molts casos, la velocitat amb la qual s'ha desenvolupat l'ús d'internet ha donat peu a parlar d'addicció a l'ús. Sobre la pertinència o no d'emprar aquest terme s'està desenvolupant un debat (Widyanto i Griffiths 2007; Echeburua 2010). Al marge de la utilització d'aquest terme o no, es pot considerar que aquest ús és excessiu quan afecta d'alguna manera altres facetes de la vida del menor. Entre altres preguntes, l'enquesta de EU Kids Online plantejava als nens i nenes si, com a conseqüència de l'ús d'internet, passaven menys temps amb la família o els amics o si havien arribat a quedar-se sense dormir o sense. El 8% dels menors van reconèixer que l'ús de la xarxa els va fer passar menys temps amb la família o els seus amics, i el 4%, que per utilitzar internet s'havien quedat sense menjar o dormir.

Una altra de les qüestions que més preocupació ha despertat en l'àmbit social ha estat la irrupció de les xarxes socials en la vida dels joves. A Espanya, el 56% dels menors d'entre 9 i 16 anys tenen un perfil en una xarxa social. En aquest cas resulta especialment rellevant l'anàlisi en funció de l'edat dels menors. Entre els 15 i 16 anys, el 89% afirma tenir perfil en una xarxa social, entre els 13 i 14, el 74%, entre els 11 i 12, el 42% i entre els 9 i 10, l'11%. L'augment de l'ús amb l'edat és evident, però resulta especialment significatiu el gran percentatge de menors amb perfils per sota de l'edat legal dels 14 anys. Gairebé el 40% de nens i nenes enquestats entre 9 i 13 anys tenen un perfil en una xarxa social.

En qualsevol cas, comparant aquestes dades amb les d'altres països europeus, aquestes xifres semblen menors. A Holanda, el 80% dels menors entre 9 i 16 tenen perfil en una xarxa social, a Lituània, el 76% i a Dinamarca, el 75%.

Les xarxes socials connecten els perfils dels usuaris i en el cas dels menors sempre hi ha el temor que puguin establir contacte amb persones que puguin arribar a ser perilloses per al menor. El nombre de contactes que tinguin els menors i la manera en què hagin configurat el seu perfil són dos aspectes importants a considerar per a la seguretat del menor a les xarxes socials. La majoria dels menors amb perfils en xarxes socials tenien entre un i cinquanta contactes al seu perfil (51%). Però hi ha un 8% dels usuaris d'aquestes xarxes que afirmen tenir-hi més de 300 contactes. No hi ha raó perquè el nombre de contactes sigui negatiu en si mateix, però pot implicar, especialment en el cas dels menors, una manca de criteri o d'atenció sobre determinats contactes que poden arribar a ser perillosos.

Un altre aspecte a considerar és la configuració del perfil de privadesa. Entre els 11 i 16 anys, aproximadament el 70% dels menors tenen un perfil privat. No obstant això, entre aquells menors d'entre 9 i 10 anys, menys de la meitat (48%) té un perfil privat i el 36% el té públic. El fet que siguin els més petits qui no configuren adequadament el seu perfil de seguretat ens duu a pensar que a aquestes edats el menor encara no ha adquirit les habilitats suficients per discernir aquests aspectes i cal més implicació de les companyies en aquest terreny. Si bé és cert que per als menors d'edat, xarxes com Tuenti confi-

guren la privadesa automàticament en mode privat, en el cas de menors per sota de l'edat legal que menteixen al seu perfil per accedir a la xarxa es produeix una "llacuna de seguretat" important. Espanya és, a més, el país on més menors afirmen mentir sobre la seva edat en el perfil de la xarxa social (27%), possiblement amb la intenció de poder donar d'alta un perfil a la xarxa social.

Els riscos

Tal com es planteja a la taula 1, la relació dels menors amb internet suposa també una sèrie de riscos que cal minimitzar en la mesura que sigui possible. Per analitzar-la s'han considerat quatre tipus fonamentals de riscos: l'accés a continguts sexuals, el *ciberbullying* o ciberassetjament escolar, la recepció de missatges de tipus sexual i la trobada amb estranys coneguts a través de la xarxa.

L'accés a continguts inadequats per als menors és una de les grans preocupacions relatives a l'ús d'internet, i dins d'aquests, l'accés dels menors a pornografia ha despertat una preocupació particular per la facilitat amb què es poden veure aquest tipus de continguts a la xarxa. El plantejament d'aquesta qüestió als menors –especialment entre 9 i 10 anys– resulta complex. Així, es va preguntar als menors si havien vist imatges-dibuixos, fotografies, vídeos, etc. de persones nues o practicant sexe.

Si es compara amb el de la resta de menors a Europa, l'accés dels nens i nenes a aquest tipus d'imatges (per internet o qualsevol altre mitjà) és relativament baix a Espanya. El 13% dels menors espanyols van afirmar haver vist aquest tipus d'imatges durant el darrer any, davant el 23% de mitjana europea. Aquestes imatges, a més, es veuen de manera força esporàdica: només el 3% va afirmar veure aquestes imatges més d'una vegada a la setmana. L'edat i el gènere són factors que influeixen en l'accés a aquests continguts. Els nens (17%) ho fan més que les nenes (10%) i els menors de més edat (22%) també ho fan més que els més petits (9%).

Si ens referim al mitjà pel qual accedeixen a aquest tipus d'imatges, internet és el més habitual. Del 14% que afirma haver vist aquest tipus d'imatges, un 11% ho va fer a través d'internet, davant un 6% per mitjà de la televisió o un DVD o un 3% que ho va fer mitjançant una revista o llibre. Entre els que van accedir a aquests continguts a través d'internet, la manera més habitual de fer-ho va ser les pàgines de vídeo –com ara YouTube–, les xarxes socials o moltes vegades, també, per accident amb finestres emergents (*pop-ups*).

L'intercanvi de missatges sexuals és un altre dels aspectes que s'han considerat com una pràctica que pot ser arriscada per als menors. Aquesta pràctica es va originar amb el desenvolupament de la telefonia mòbil més que amb internet, però el desenvolupament de l'accés a la xarxa a través del mòbil i l'auge de les xarxes socials han fet que s'estenguí entre alguns menors. L'intercanvi de missatges sexuals entre els joves pot fer visible a internet algunes de les pràctiques dels joves per relacionar-se,

sense que això hagi de tenir conseqüències negatives. En canvi, en ser distribuïts per internet, aquests missatges poden arribar a receptors inesperats, sent molt difícil que arribin a desaparèixer de la mateixa xarxa.

Com en les preguntes sobre l'accés a pornografia, resulta molt complicat plantejar aquestes qüestions a menors. En aquest cas, per motius ètics i de durada de l'entrevista, no es va preguntar als menors de 9 i 10 anys per aquesta qüestió, de manera que les dades que es presenten en aquesta ocasió es refereixen a menors d'entre 11 i 16 anys. En general, la recepció d'aquest tipus de missatges és força baixa. Al voltant del 7% dels menors van afirmar haver rebut aquest tipus de missatges, els nens en van rebre més que les nenes (el 10% davant el 5%) i la recepció entre els nens i nenes més petits és molt baixa (3% entre els menors de 11 i 12 anys i 9% entre els de 13 a 16). A l'enquesta també es va preguntar als menors si havien enviat alguna vegada aquest tipus de missatges. Únicament el 2% va dir haver-ne enviat. Pel que fa a la mitjana europea, els percentatges registrats a Espanya són bastant baixos. En l'àmbit europeu, el 15% dels menors va afirmar haver rebut alguns d'aquests missatges i el 3% va admetre haver-los enviat.

L'assetjament entre menors o *bullying* és un dels problemes que més preocupació ha despertat en els darrers anys en relació amb els menors i, particularment, pel que fa a la convivència escolar. L'ús de les noves tecnologies com a eines per desenvolupar aquest assetjament ha donat lloc a l'anomenat ciberbullying.

Ortega, Calmaestra i Mora-Merchán (2008) assenyalen les diferències més notables del *ciberbullying* respecte del *bullying*: provoca més inseguretat a la víctima, ja que, mitjançant les noves tecnologies, els missatges d'assetjament poden arribar en qualsevol moment al menor; l'agressió la poden observar una gran quantitat d'espectadors un nombre indefinit de vegades, cosa que fa que el dany potencial de l'agressió romangui en el temps i amplii els efectes esperats com a conseqüència de l'agressió, els agressors poden ser desconeguts i, a diferència del *bullying* ordinari, que es produeix generalment al centre escolar, el *ciberbullying* es pot produir en qualsevol lloc.

Entre les conseqüències més greus que pot tenir aquest tipus d'assetjament hi ha l'extensió de l'assetjament fora de l'àmbit escolar –mitjançant missatges al mòbil o a través d'internet, l'extensió de l'assetjament a altres àmbits o la persistència de l'assetjament en el temps, ja que es tracta de missatges o vídeos que poden circular per la xarxa sense fre i són molt difícils d'eliminar.

A Espanya, el *bullying* (en línia o fora de línia) va afectar, segons les dades de l'enquesta de EU Kids Online, el 16% dels menors. El *bullying* cara a cara és el més estès: l'11% dels menors van dir haver patit algun assetjament d'aquest tipus, mentre que el 5% va afirmar haver-lo patit a través d'internet i el 2%, mitjançant el telèfon mòbil amb imatges o missatges. L'edat no és un factor determinant per patir *bullying* cara a cara. Entre els menors de 9 i 10 anys i els de 15 i 16 no es dona molta diferència en la incidència, però, en el *bullying* a través d'in-

ternet l'edat és un factor determinant. La incidència d'aquest tipus d'assetjament passa de l'1% entre menors de 9 i 10 anys al 7% entre menors de 15 i 16 anys. Diferències similars es donen també en el cas del gènere. Entre els 13 i els 16 anys, la incidència del *bullying* a través de la xarxa és del 12% en el cas de les nenes i del 2% en el cas dels nens.

De l'evolució d'internet cap a les xarxes socials també se n'han derivat nous riscos. L'auge de les xarxes socials ha generat gran preocupació pel que fa al tipus de contactes que tenen els menors en aquestes xarxes i ha donat peu a parlar d'un nou risc: el grooming, per referir-se a adults que es fan passar per menors en diferents xarxes per captar l'atenció dels menors i, en molts casos, tractar d'accedir-hi per fer-los xantatge o mantenir-hi contactes sexuals. Investigacions anteriors ja suggereixen que el risc que el menor pateixi algun dany en una reunió cara a cara amb algú a qui primer va conèixer a internet és baix. Els nens utilitzen cada cop més internet per ampliar el seu cercle d'amics, sent molt pocs els que l'utilitzen per entrar en contacte amb adults (ja sigui deliberadament o sense intenció) (Wolak et al. 2008).

Per analitzar aquest risc, l'enquesta de EU Kids Online va considerar dos aspectes: d'una banda, que el menor hagi contactat a través d'internet amb una persona no coneguda prèviament i, de l'altra, que hagi acudit a una cita cara a cara amb una persona coneguda únicament a través d'internet.

A Espanya, el 21% dels menors enquestats va tenir contacte a través d'internet amb persones no conegudes prèviament, i el 9% va acudir a una cita cara a cara amb aquest tipus de contactes. Pràcticament no s'observen diferències pel que fa al gènere en aquestes conductes, però pel que fa a l'edat s'hi donen grans diferències. Entre els nens i nenes més petits es redueixen molt aquest tipus de contactes, però entre els de 15 i 16 anys se'n dona una incidència molt més gran. El 33% va contactar a través d'internet amb persones no conegudes prèviament i el 17% va acudir a una cita cara a cara amb aquest tipus de contactes. La majoria dels menors que van acudir a una cita amb un desconegut hi van contactar a través de xarxes socials (78%) i, molt menys, per missatgeria instantània (38%).

La incidència d'aquests riscos és similar a Espanya i a Europa. A Europa és més gran el percentatge de menors que contacta amb desconeguts a través d'internet (el 30% davant el 21%), però el percentatge de menors que van anar a una trobada és el mateix, 9% de mitjana a Espanya i a Europa. En aquest risc s'hi donen, a més, diferències importants entre els països europeus. A Estònia i a Lituània, gairebé un de cada quatre menors van acudir a una trobada amb un desconegut contactat a través d'internet, i més de la meitat tenen contacte amb desconeguts a través de la xarxa. A l'extrem oposat estaria Turquia o Itàlia, on amb prou feines el 3 i el 4% de menors, respectivament, van afirmar haver acudit a una d'aquestes trobades.

Altres riscos previstos a l'enquesta van ser l'ús indegut de dades personals i l'accés a continguts inapropiats generats per altres usuaris. Al voltant del 10% dels menors van afirmar haver estat víctimes d'aquest tipus de risc, sent el robatori de contra-

Taula 2. Incidència de principals riscos en l'ús d'internet per a menors (9-16 anys)

	Edat				Tots
	9-10	11-12	13-14	15-16	
Ha vist imatges sexuals en els darrers 12 mesos a internet	8	3	15	17	11
Ha rebut missatges violents o desagradables en els darrers 12 mesos per internet	1	3	6	7	4
Ha vist o rebut missatges sexuals en els darrers 12 mesos per internet	n. r.	3	10	13	9
Ha contactat a internet amb algú a qui no coneix en persona	9	13	23	33	21
S'ha citat amb algú en persona a qui ha conegut a través d'internet	5	4	8	17	9
Ha accedit a continguts generats per altres usuaris potencialment perjudicials en els darrers 12 mesos	n. r.	7	20	29	19
Ha patit l'ús indegut de les seves dades personals en els darrers 12 mesos	n. r.	7	13	8	10
Ha patit un o més dels riscos anteriors	12	25	45	54	35
Ha actuat d'una manera violenta contra altres a internet en els darrers 12 mesos	1	1	5	6	3
Ha enviat missatges sexuals d'algun tipus a través d'internet en els darrers 12 mesos	n. r.	1	5	5	1
Ha fet una mica d'això	1	5	4	7	4

Font: Elaboració pròpia.

senyes el problema més assenyalat pels menors. El 8% dels enquestats va afirmar que li havien robat la contrasenya per accedir a les dades o per fer-se passar per ell.

Pel que fa als continguts perjudicials per al menor creats per altres usuaris, poden ser de tipus molt divers. A l'enquesta se'n preveien els següents: pàgines que promouen missatges d'odi contra certs grups o individus; pàgines que fomenten els desordres alimentaris (anorèxia o bulímia); pàgines en què es dona informació sobre formes d'autolesió o de suïcidi, i pàgines en què es pot parlar sobre experiències o consum de drogues. Aquest és un dels riscos més estesos entre els menors, el 19% dels quals va afirmar haver accedit a algun contingut d'aquest tipus. Entre tots ells, l'accés a pàgines que promouen missatges d'odi contra certs grups o individus és el de més incidència (11%), seguit de les pàgines proanorèxia o bulímia (8% entre tots els menors i 12% entre nenes d'entre 15 i 16 anys).

El risc no és sempre mal

La incidència d'aquests riscos s'ha de prendre sempre amb precaució. Moltes de les conductes descrites poden causar molt de mal i ser molt perjudicials per al menor, però no sempre ha de ser així. De fet, en la majoria dels casos no ho és. El ràpid desenvolupament d'internet ha generat nombrosos problemes d'adaptació, associats tant als mateixos comportaments socials

i individuals com a les possibilitats de regulació de les noves tecnologies de la informació i de la comunicació. Aquests aspectes han generat, particularment pel que fa a internet, una profunda preocupació per l'aparició d'espais o activitats a la xarxa que puguin suposar un augment de la violència o, en opinió d'alguns, la degradació dels valors morals de la societat. La idea d'una internet "fora de control", al marge de la llei o de qualsevol tipus de regulació, s'ha arrelat en molts àmbits (Ponte *et al.* 2010).

Per fer una aproximació seriosa a la relació dels menors amb la xarxa cal fugir de posicions d'"alarma social" i considerar –amb mesura i a partir de dades científiques– la incidència d'aquests riscos sobre els menors i les seves conseqüències per poder desenvolupar les mesures adequades per prevenir-los.

En aquesta línia i per saber la manera en què els menors se senten afectats pels riscos d'internet, l'enquesta de EU Kids Online també va plantejar, als menors que van afirmar haver estat exposats a algun dels riscos, fins a quin punt s'havien sentit molestos o disgustats per aquesta situació. En el cas dels menors que van accedir a imatges de tipus sexual, un de cada tres menors que van veure aquest tipus d'imatges es van sentir molestos o afectats. En el cas dels missatges sexuals, prop d'un de cada quatre menors van afirmar haver-se sentit molestos per rebre'ls, i entre aquells que van tenir una trobada amb un desconegut contactat a través d'internet, el 17% es va sentir molest o disgustat com a conseqüència d'aquesta trobada. És

el cas del *bullying*: ser víctima d'aquest tipus d'assetjament gairebé sempre implica un dany per al menor. El 90% dels menors que van afirmar haver estat víctimes d'algun tipus d'assetjament van dir que es van sentir afectats o disgustats per la situació. És a dir, encara que és un dels riscos amb menys incidència, el *bullying* és el risc que més afecta els menors.

Minimitzar riscos. La tasca dels progenitors

L'exposició dels menors a alguns dels riscos que hi ha a internet és moltes vegades inevitable. La tasca de progenitors i educadors és limitar la incidència d'aquesta exposició als riscos, però sobretot, ensenyar els menors a superar-los.

Com s'ha mostrat més amunt, els menors realitzen gairebé tot l'ús d'internet a l'escola i a casa. L'ús al col·legi està supervisat en la majoria dels casos pel professorat –el sistema educatiu és responsable de la formació del menor també en el camp de les noves tecnologies i en el desenvolupament de les seves habilitats digitals. No obstant això, és a la llar on el menor pot navegar sense supervisió i pot estar exposat a un nombre de riscos més elevat. La tasca dels progenitors és complicada. A les dificultats pròpies de les tasques de l'educació s'hi suma també, moltes vegades, el desconeixement de les noves tecnologies. Però aquesta és una responsabilitat ineludible per als progenitors.

Les enquestes realitzades als progenitors sobre l'exposició a riscos a internet dels seus fills llança dades preocupants sobre el coneixement dels progenitors de l'activitat dels seus fills a internet. Entre els progenitors d'aquells menors que van afirmar haver vist imatges sexuals, únicament el 30% va afirmar que el seu fill o filla havia vist aquest tipus d'imatges. Entre els que van rebre missatges sexuals, el 29% va afirmar que el seu fill o filla havia rebut aquest tipus de missatges. Només el 24% dels progenitors dels menors que van afirmar haver patit algun tipus d'assetjament sabien que això havia passat i només el 22% sabia que el seu fill o filla havia anat a una trobada amb un desconegut contactat a través d'internet. És a dir, entre aquells menors que han experimentat algun d'aquests riscos, únicament al voltant del 25% dels progenitors són conscients que això ha succeït.

Reflexions finals

Les dades extretes de l'enquesta de EU Kids Online aporten una informació valuosa sobre l'ús que fan els menors d'internet a Espanya. En relació amb la resta d'Europa, es pot dir que el nivell d'incidència dels riscos és relativament inferior a Espanya que a la resta dels països europeus. La primera part de la investigació de EU Kids Online va situar Espanya com un dels països amb un risc mitjà, davant països amb un nivell més alt de risc, com els de nord d'Europa –a causa de la penetració més elevada d'internet entre els menors– o els de l'est d'Europa –en

què les polítiques de seguretat a internet i la regulació estaven encara molt poc desenvolupades (Livingstone i Haddon 2009). Fins i tot en fenòmens com el de les xarxes socials –sobre la *perillositat* de la qual s'ha cridat molt l'atenció–, la penetració a Espanya és sensiblement inferior a la de la majoria dels països europeus.

Les dades sobre el coneixement dels progenitors relatiu a l'ús que els seus fills fan de la xarxa mostren, però, que hi ha encara una tasca important de conscienciació en aquest terreny. Internet és avui per als menors molt més que una eina de treball, és un instrument vital per a les seves relacions socials i, fins i tot, el seu desenvolupament personal. Com l'escola o qualsevol altra activitat, forma part de la vida quotidiana dels nens i ha de rebre la mateixa atenció per part dels progenitors.

Aquesta atenció ha de tenir especialment en compte els nens i les nenes més petits. Els menors accedeixen a edats cada cop més primerenques a la xarxa i ho fan, per tant, sense les habilitats necessàries per saber esquivar els riscos que se'ls puguin presentar. La tasca dels progenitors es fa, per tant, imprescindible.

Les xifres presentades s'han de prendre amb precaució. A internet, com a qualsevol altra faceta de la vida del menor, hi poden aparèixer riscos, però s'han de veure sobretot com una oportunitat (Livingstone 2007). Les autoritats i les empreses vinculades als continguts d'internet tenen una responsabilitat en la disminució d'aquests riscos, mitjançant la creació de les eines o les normatives apropiades. La tasca de pares i mares i d'educadors ha d'anar dirigida a minimitzar aquests riscos, però també a ajudar el menor a superar-los quan s'hi trobi. Aquest article s'ha centrat en els riscos que es poden trobar els menors, però cal no oblidar que internet és una eina valuosa per a l'educació i la comunicació i el temor que els menors puguin trobar-se amb riscos no pot dur a limitar el seu accés a les valuoses oportunitats que internet els proporciona.

Notes

1. Aquest article exposa alguns dels principals resultats de l'informe "Riesgos y seguridad en internet: Los menores españoles en el contexto europeo" disponible a www.ehu.es/eukidsonline.
2. L'enquesta es va realitzar aproximadament sobre 1.000 menors a cada país. En el cas d'Espanya van ser 1.024 menors. El procediment emprat per recollir la mostra va ser el de ruta aleatòria. Els qüestionaris i la metodologia utilitzada a l'estudi estan disponibles a www.eukidsonline.net.

Referències

ECHEBURUA, E.; LABRADOR F. J.; BECOÑA, E. *Adicción a las nuevas tecnologías en adolescentes y jóvenes*. Madrid: Pirámide, 2010.

LIVINGSTONE, S. "Strategies of parental regulation in the media-rich home". *Computers in Human Behavior*, vol. 3, n. 23, p. 920-941, 2007.

LIVINGSTONE, S.; HADDON, L. (eds.). *Kids online. Opportunities and risks for children*. Bristol: The polity press, 2009.

LIVINGSTONE, S.; HADDON, L. *EU KIDS ONLINE: Final Report*. LSE, Londres: EU Kids Online (EC Safer Internet Plus Programme Deliverable D6.5), 2009.

<http://eprints.lse.ac.uk/24372/1/D6.5_EU-Kids-Online-Final-Report.pdf>

ORTEGA RUIZ, R.; CALMAESTRA VILLÉN, J.; MORA MERCHÁN, J. A. "Cyberbullying". *International journal of psychology and psychological therapy*, vol. 8, p. 183-192, 2008.

Ponte, C.; Bauvens, J.; Mascheroni, G. "Children and the internet in the news: agency, voices and agendas". A: LIVINGSTONE, S.; HADDON, L. (eds). *Kids online. Opportunities and risks for children*. Bristol: The Policy Press, 2010.

RICE, R.; HAYTHORNTHWAITE, C. "Perspectives on internet use". A: LIEVROUW, L.; LIVINGSTONE, S. (eds.). *Handbook of New Media: Social Shaping and Social Consequences*. Londres: Sage, 2006, p. 92-113.

WIDYANTO, L.; GRIFFITHS, M. "Internet Addiction". A: GACKENBACH, J. (ed.). *Psychology and the internet*. Amsterdam: Elsevier/Academic Press, 2007, 2a ed., p. 127-149.

WOLAK, J.; FINKELHOR, D.; MITCHELL, K.; YBARRA, M. "Online 'predators' and their victims". *American Psychologist*, 63(2), p. 111-128, 2008.